

Komparativne studije hrvatskog i tirolskog latinитета

Neo-Latin contexts in Croatia and Tyrol: challenges, prospects, case studies Beč – Köln – Weimar: Böhlau Verlag, 2018., 240 str.

Ovo zanimljivo i inovativno djelo rezultat je rada skupine hrvatskih i austrijskih filologa neolatinista okupljenih u međunarodnom istraživačkom projektu *Croatica et Tyrolensia – A digital Comparison of Croatian and Tyrolean Neo-Latin Literature* (Croatica et Tyrolensia – digitalna usporedba hrvatske i tirolske latinističke književnosti). U okviru toga projekta glavni njegovi nosioci, istraživači s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Instituta „Ludwig Boltzmann“ za novolatinske studije iz Innsbrucka, organizirali su znanstveni skup *Croatica et Tyrolensia* u sklopu Marulićevih dana u Splitu 22. i 23. travnja 2015. godine. Ova je knjiga, uz neke dodatke, zbornik radova s tog skupa. Uz uvodni osvrt Nevena Jovanovića, knjiga obuhvaća jedanaest autorskih radova, a posebno obilježje daje joj činjenica da je svaki rad, odnosno svaka obrađena hrvatska ili tirolska tema popraćena kraćim „odgovorom s druge strane“, dakle tirolska tema hrvatskim, a hrvatska tema tirolskim komentarom.

U ranom novom vijeku i Hrvatska (teritorijalno rascjepkana) i Tirol (tada jedinstvena habsburška nasljedna zemlja) u sklopu su Habsburške Monarhije, a osim određenog perifernog, izoliranog položaja – Hrvatska na rubu države, a Tirol visoko u planinama – ove dvije zemlje povezuje okolnost da imaju književnost ne samo na narodnim jezicima nego i na latinskoj. Dvije su latinske književnosti slične po trajanju, od srednjeg vijeka do devetnaestog stoljeća, po čemu se ističu i u europskim razmjerima jer je veći dio njihovih tekstova napisan između 17. i 19. stoljeća, uz intenzivnu upotrebu latinskoga, dok je u europskim razmjerima glavno razdoblje između 14. i 17. stoljeća. Nadalje, hrvatska i tirolska latinska književnost slične su i po opsegu (tirolski latinitet čini 7.000 djela i oko 3.000 autora, hrvatski 7.000 djela i oko 4.000 autora), a i po činjenici da su, usprkos intenciji pisaca da upravo upotrebom latinskoga učine svoja djela dostupnima bez obzira na nacionalne, prostorne i vremenske granice, i hrvatski i tirolski latinisti ostali, u širim okvirima, manje poznati i istraživani. U tom smislu projekt *Croatica et Tyrolensia* učinio je značajan istraživački iskorak, refleksijom i interpretacijom problema vezanih uz povijest ovih dviju novolatinskih književnosti, uz usporedbu kao specifičan metodološki pristup jer se kontrastiraju dvije književnosti koje se koriste istim jezikom i formama, ali nemaju tijesnih veza, već supostoje paralelno.

Knjiga, zbornik radova, podijeljena je na tri dijela: *Određivanje korpusa* (Defining the Corpora) s trima prilogima, *Studije slučajeva* (Case Studies) sa šest priloga i *Usporedba korpusa* (Comparing the Corpora) s dvama prilogima. Svakom prilogu, kao što je već istaknuto, pridružen je kraći „odgovor“ s druge strane ovog uspješnog hrvatsko-tirolskog dijaloga.

Prvi dio knjige počinje radom Lava Šubarića iz Instituta „Ludwig Boltzmann“, naslovljenim „Universal, National, Regional: Concepts of the Neo-Latin Literary History“. U njemu autor kreće od neolatiniteta kao sveeuropskog fenomena i postavlja pitanje osnovnih koncepata pri pisanju njegove književne povijesti u okvirima tradicionalnih nacionalnih književnih povijesti. Na austrijskom primjeru pokazuje složenost ovog problema te za Tirol, sumirajući pozitivna iskustva projekta *Tyrolis Latina* svog instituta, predlaže kao

mного prikladniji regionalni pristup koji omogućuje da se povežu tirolski latinistički autori (koje bi tradicionalna nacionalna povijest književnosti razdvojila na Austrijance i Talijane), kao i svi stranci, putnici itd. koji su o Tirolu pisali i tako ostavili trag u njegovoj kulturi. Pita se naposljetku ne bi li takav pristup osvijetlio neke nove aspekte i kad je riječ o hrvatskom latinitetu (dosad u književno-povijesnim istraživanjima primarno nacionalno usmjerenom). Odgovor Luke Špoljarića s Filozofskog fakulteta u Zagrebu upozorava na važnost ideje nacije u pisanju hrvatskih intelektualaca još od 15. stoljeća nadalje zbog povijesnih okolnosti ugroženosti teritorija i identiteta te predlaže uključivanje, osim regionalnoga, i transregionalnog koncepta, s obzirom na važnost nekih stranih središta (Venecija, Bologna, Rim, Graz, Beč...) za obrazovanje intelektualaca, kao i za formiranje hrvatske intelektualne dijaspore.

Gorana Stepanić sa Sveučilišta u Puli u članku „Rethinking the Unity of Croatian Neo-Latin Literature: Zones of Cultural Influence and Generic Repertoire in Poetry (1650-1720)“ daje kraći pregled hrvatskog latinističkog pjesništva te mu, razvrstavajući ga na „sjever“ i „jug“, traži utjecaje i uzore u zonama utjecaja kojima su ti hrvatski krajevi kulturno pripadali, tj. u Austriji i Italiji. Simon Wirthensohn sa Sveučilišta u Innsbrucku odgovara postojanjem triju središta u historijskom Tirolu (Innsbruck, Brixen i Trento), s njemačkim kulturnim utjecajem na sjeveru, a talijanskim na jugu.

Martin Korenjak sa Sveučilišta u Innsbrucku u članku „Regional Latinity: A Worm's-Eye View on Neo-Latin Literature“ velikanima latinske književnosti ranog novog vijeka kao što su Erasmus ili Comenius suprotstavlja mnoštvo malih neznanih tirolskih pisaca koje je na svjetlo dana iznio projekt *Tyrolis Latina* pa postavlja pitanje znanstvene relevantnosti i smisla bavljenja regionalnim latinitetom. Zaključke sistematizira u četiri argumenta: a) lokalni pisci mogu dati interesantan pogled na lokalne događaje i iznenaditi izborom tema, b) tisuće lokalnih tekstova daju sliku žilavosti i dugovječnosti latinskog izraza, a utvrđeni vrhunac u kvantiteti (kasno 18. stoljeće) pada u vrijeme koje se inače smatra dalekim zalazom latiniteta, c) poniranje u razloge popularnosti (ili korisnosti) pisanja na latinskom, d) bolje stavljanje velikana latinske književnosti u literarni kontekst njihova vremena. U odgovoru Bratislava Lučina s Filozofskog fakulteta u Zagrebu model se aplicira na hrvatske prilike, upozorava se na veću složenost hrvatske situacije u regionalnom pogledu, a argumenti bavljenja lokalnim latinitetom ilustriraju se hrvatskim primjerima, uz isticanje uloge latinskoga u odbijanju pokušaja mađarizacije i germanizacije.

Središnji dio knjige obuhvaća šest konkretnih istraživačkih tema iz neolatinističke književne povijesti Hrvatske (4) i Tirola (2). Vladimir Rezar s Filozofskog fakulteta u Zagrebu u radu „Humanists of Dubrovnik“ obrađuje dubrovačke latinske pjesnike 15. i 16. stoljeća koji su svoje uzore, na temelju talijanskih primjera, nalazili u antici. Čini to uz brojne primjere njihove poezije, neke i na grčkom, te zaključuje o njihovoj važnosti i značajnom tragu u povijesti europskog humanizma. Martin Korenjak navodi u svom odgovoru da je u Tirolu u to vrijeme utjecaj talijanskog humanizma bio posve neznatan, u 15. stoljeću gotovo da nema poezije (ili drugog) humanističkog karaktera, a i u 16. malobrojni radovi (u Trentu) ostali su većinom u rukopisu.

Rad Luke Špoljarića „Power and Subversion in the Ducal Palace: Dalmatian Patrician Humanists and Congratulatory Orations to Newly Elected Doges“ posebno je zanimljiv jer se radi o analizi govora poslanikâ dalmatinskih gradova na ustoličenju mletačkih duždeva između 1458. i 1474. godine, to jest dvaju sačuvanih govora od sedam sigurno održanih. Pokazuje se način na koji govornici spletom biblijskih i mitskih slika pozivaju

Mlečane na djelovanje protiv nadiruće osmanske opasnosti (koja postaje akutna nakon pada Bosne 1463.). Johanna Luggin iz Instituta „Ludwig Boltzmann“ odgovara da ne nalazi paralelu ovim govorima u suvremenoj tirolskoj latinskoj književnosti, ali onda uzimajući Špoljarićevu tezu kao heuristički element prepoznaje sličan pristup u određenim tirolskim dvorskim govorima iz kasnijeg razdoblja, pripisujući ga ipak imitaciji klasičnih primjera.

Autorski rad Johanne Luggin „Macrohistory or Microhistory? The Tyrolean Menippean Satire as a Regional Literary Genre“ analizira dva tirolska teksta s početka 18. stoljeća koji se mogu klasificirati kao menipske satire te mikrohistorijskim pristupom dolazi do pitanja može li ih se smatrati zasebnom, tirolskom inačicom žanra, s obzirom na to da im je karakteristika uklopljenost u panegirički karakter prilike za koju je svaki od tekstova sročeni (instalacija biskupa i vjenčanje princeze). Irena Bratičević s Filozofskog fakulteta u Zagrebu započinje odgovor konstatacijom da menipska satira nije još pronađena u korpusu hrvatskog latiniteta, a u nastavku daje primjere tradicionalnih pozdravnih/pohvalnih govora u raznim svečanim prilikama (čije je tiskanje upravo procvjetalo krajem 18. i u prvoj polovini 19. stoljeća), kao i primjere satirične poezije, od epigrama do makaronske poezije, gdje se latinski kombinira s hrvatskim.

U članku „The Impact of the Jesuit Stage on the Other Theatre Forms in Tyrol“ Simon Wirthensohn istražuje utjecaj isusovačkih đaćkih kazališnih predstava (u kolegijima u Innsbrucku, Kallu i Trentu) na druge pedagoške institucije, kao što su biskupska, benediktinska i augustinska škola, zatim studentska kazališta te pučke kazališne skupine u većim i manjim naseljima Tirola. Ove veze, prenošenje, pa i prevođenje cijelih drama na njemački, potvrđene su u izvorima, posebno kad je riječ o 18. stoljeću. Odgovor Gorane Stepanić odnosi se na brojne podatke o imenima isusovačkih đaćkih predstava u Zagrebu, Varaždinu, Rijeci i Požezi te o razlozima zašto je prijašnja generacija hrvatskih neolatinista tek rubno spomenula latinsku školsku dramu u antologiji hrvatske neolatiniske književnosti. Njeno istraživanje bilo je prepušteno povjesničarima kazališta, a tek u najnovije vrijeme, u sklopu projekta *Croatia et Tyrolensia*, prikupljen je i zabilježen niz materijala u vezi s latinističkim aspektom te teme. Zasad je poznato 735 naslova isusovačkih kazališnih predstava na latinskom i 430 na hrvatskom.

Irena Bratičević u članku „Latin Poets in Late Eighteenth- and Nineteenth-Century Dubrovnik“ obrađuje četvoricu velikih dubrovačkih pjesnika iz 18. i početka 19. stoljeća – Ruđera Boškovića, Benedikta Stayja, Rajmunda Kunića i Bernarda Džamanjića – dajući kako pregled njihova rada tako i interpretaciju njihova utjecaja na novu generaciju dubrovačkih latinista, odnosno na nove generacije koje su, proučavajući djela ovih velikih majstora, bile aktivne i u drugoj polovini 19. stoljeća, s posljednjim latinskim prigodničarskim pjesmama napisanima 1894. od Ivana Stojanovića. Odgovor na ovaj rad daje Isabella Walser s Instituta „Ludwig Boltzmann“ te zaključuje da su glede pitanja duge neolatinističke tradicije Tirol i Hrvatska slični, no u Tirolu se neolatinistička književnost počinje smanjivati od 1800. godine nadalje, čemu je pridonio i gubitak centralnog položaja latinskog jezika u obrazovnom sustavu. Ipak, razni oblici, među kojima također dominira prigodničarska poezija, prisutni su u Tirolu i u prvoj polovini 19. stoljeća.

Posljednji je u ovom dijelu knjige rad Bratislava Lučina, „Antiquarianism in Croatia: An Overview“. U njemu autor daje pregled antikvarstva u Hrvatskoj, od Tome Arhiđakona koji se u svojoj povijesti Splita osvrće s antikvarskim zanimanjem za drevnu arhitekturu grada kada govori o caru Dioklecijanu. S humanistima počinje u Hrvatskoj velik interes za epigrafske spomenike, bilo stvaranjem zbirke ili kopiranjem natpisa, a nastavlja se u

sljedećim stoljećima i numizmatičkim kolekcijama. U 18. stoljeću pojavljuju se i antikvarske rasprave iz protoznanstvene arheologije, a na numizmatiku i epigrafiju počinje se gledati kao na pomoćne grane povijesti (Krčelić). U 19. stoljeću počinje institucionalno razdoblje prikupljanja, s lapidarijem u Puli (1802.) i muzejom u Splitu (1820.). Uz tablični pregled i SWOT analizu hrvatskog antikvarstva, autor zaključuje da je ono dostojan predmet istraživanja u smislu kulturnog kontinuiteta, napora elita za očuvanjem klasične baštine i moguće komparacije s drugim europskim kulturama. Odgovor Lava Šubarića donosi analogan kratak pregled antikvarstva u Tirolu.

Treći i završni dio knjige sadrži dva izravna pokušaja uspoređivanja odrednica tirolskog i hrvatskog latinskog književnog korpusa. Rad Floriana Schaffenratha sa Sveučilišta u Innsbrucku pod naslovom „Comparison of Neo-Latin Epic Poetry in Tyrol and Croatia: A Case Study of Eighteenth-Century Marian Epic Poetry“ daje pregled tirolske i hrvatske epike te u nastavku sužava analizu na 18. stoljeće, i to na onu epiku koja kao središnji motiv ima marijansku pobožnost. Ovo je istraživanje izravno omogućeno objavljivanjem tirolskog korpusa i digitalizacijom hrvatskoga. Autor svoju usporednu analizu vrši na dvjema tirolskim i jednoj hrvatskoj latinskoj pjesmi te zaključuje da, premda se značajno razlikuju po duljini i namjeni pisanja, hrvatski i tirolski tekstovi pripadaju istoj tradiciji i pokazuju značajke zajedničkog suvremenog (baroknog) stila. U svom odgovoru Neven Jovanović s Filozofskog fakulteta u Zagrebu dopunjuje listu hrvatskih pjesama marijanske tematike, izražava sumnju da je definicija epskog teksta kao „narrativne pjesme bez obzira na duljinu“ možda preširoko postavljena i postavlja hipotezu da je možda upravo barok olabavio granice te forme, čak i kad je riječ o latinskom jeziku.

Autor završnog članka „Quadrata rotundis? Lexical Comparison of Two Sets of Neo-Latin Texts“ jest Neven Jovanović. U radu se izlažu jednostavni primjeri mogućnosti primjene računalne obrade u svrhu usporedne analize dvaju digitalnih korpusa, u ovom slučaju hrvatskog *Croatiae auctores Latini* (CroALa) i tirolskog *Latinitas Tyrolensis* (LatTy), pri čemu se zapravo jedan koristi da bi se istražio drugi. Rezultati kreću od brojčanih, statističkih prema složenijim analizama vokabulara gdje se otkrivaju začudne veze i paralele u upotrebi riječi i fraza. Neke se od njih mogu objasniti zajedničkim klasičnim uzorima i obrazovanjem pisaca u Hrvatskoj i Tirolu, no za objašnjenje drugih istraživaču tek predstoji ono pravo istraživanje. Odgovor Floriana Schaffenratha prepoznaje prednosti digitaliziranih izdanja građe u tekstualnom filološkom istraživanju, primjenu računalne lingvistike smatra vrijednom razmatranja i za neolatinističke filologe. Ukazujući, međutim, na neke konkretne nedostatke pri primjeni „baza u razvoju“, kao što je LatTy, Schaffenrath inzistira na konstantnom dijalogu i što boljoj suradnji IT stručnjaka i znanstvenika filologa koji predstavljaju one što postavljaju istraživačka pitanja.

Knjiga *Neo-Latin contexts in Croatia and Tyrol: challenges, prospects, case studies*, kao rezultat višegodišnjeg rada međunarodne skupine stručnjaka, značajan je doprinos neolatinističkim studijima i u Hrvatskoj i u Austriji, važan korak u komparatističkom, transnacionalnom i transdisciplinarnom poimanju ranoga novog vijeka te se nadamo da će plodna suradnja Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Instituta „Ludwig Boltzmann“ uroditi novim jednakovrijednim i zanimljivim izdanjima.

Zvezdana Sikirić Assouline

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

50

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2018.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 50, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vesna Vlahović Štetić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Izvršni urednik / Executive Editor

Nikola Anušić

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by
Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout
Marko Maraković

Lektura / Language editors
Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)
Dražen Nemet (engleski / English)

Tisak / Printed by
Tiskara Zelina, Sv. Ivan Zelina

Naklada / Issued
200 primjeraka / 200 copies

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*